

A MAGYARORSZÁGI

AVAR LELETEKRŐL.

PULSZKY FERENCZ

TISZT. TAGTÓL.

(Olvastatott a M. T. Akadémia 1874. január 12-ki ülésén.)

BUDAPEST,

AZ EGGENBERGER-FÉLE AKAD. KÖNYVKEZESKEDÉS.

(HOFFMANN és MOLNÁR.)

1874.

A MAGYARORSZÁGI AVAR LELETEKRŐL.

PULSZKY FERENCZ t. tagtól.

Alig van ország Európában, hol a régész feladatai oly nehezek és bonyolultak volnának mint minálunk, mert hazánkat soha nem lakta homogén nemzet, s a régi hódító népek nagyobb részint csak keresztül vonultak rajta, uralmok nem tartott soká, legtovább még a rómaiaké, kik negyedszáz év alatt városokat építettek s gyarmatokat telepítettek, de gyarmataik is az egész római világ népségeiből összeszedett légiók és cohorsok kiszolgált katonáiból nyerték lakóikat, olasz légió hazánkban alig feküdt, hanem Batávok, Lusitannok, Ituréok stb., minek következtében római kori emlékeink szintén a barbárság belyegét viselik, s a domborművek csak itt-ott emlékeztetnek classikus előképekre. A későbbi népek pedig, egyik a másik nyomát taposta el, emlékeit összerombolta, csak a sírok őrizték meg itt-ott a művészeti ipar azon terményeit, melyek a halotthoz koporsójába vagy hamvedrébe adattak.

Hazánkban az ember, a mennyire eddig tudjuk, az újabb kőkorbán tűnik fel először, szerszámai csontból, fegyverei csiszolt kőből készültek, hasonlók azokhoz, melyekre a schweiczi tavakban a ezülepítő maradványai közt, a skandináv konyhabulladékokban, az olasz terramárékban akadunk. Győrme gyében nem ritkák ugyan a nyilak és szilánkok jaspisból, s Ungban, Zemplénben obsidiánból; Hevesmegyéből a Tisza partjáról ismerünk egy szép kovakést, melyek mind nincsenek csiszolva, de ily kovanemű szerszámok másutt is, például Olaszországban, a csiszolt kőkorbá soroztatnak, mely onnét nyerte nevét, hogy a nagyobb szerszámok és fegyverek, kevésbbé kemény kőből mint a kova s

obsidian, mind esiszolva vannak. Az említett esiszolatlan szilánkok egyébiránt roppantúl eltérnek a palaeolith francia s angol barlanglakók idomtalan durva köfegyvereitől. Barlangjainkban eddig nem találták kétségtelen nyomát a jégkorelőtti, jégkori és iramszarvaskori embernek; ez ugy látszik csak Francia s Angolországban terjedett el; Németország keleti részében s a skandináv országokban eddig nem észleltetett. Történt ugyan említés hazánkban is két három ily leletről, de ezek nincsenek elégségesen constatálva emberkéz által felhasított őslényi csontok által, sőt a esiszolt kökór is alig tartott nálunk soká, mindenütt látjuk már a finomabb formákat, s az átmenetet a bronz korba. Ezt azonban aligha meg nem előzi még a felföldön egy rézkor, mert különösen a Kárpátok alján s a Mátra körül sok tiszta réz szerszám fordul elő minden egyéb fémkeverék nélkül, nagyobb részint bányászcsákány s egyéb bányaszerszám, mi alig tűnhetik fel, mert a hol a természérez találtatott, ott ezt használták fel előbb, mint a nehezebben olvasztható érczet, mely más fémekkel van keverve. A bronzkor egyébiránt Magyarországon szintoly választékos alakokat teremtett mint a skandináv országokban, sőt lilomlevél alakú bronzkardjaink vetélkedhetnek szépségökre nézve azokkal, melyeket a görög művészek a homéri hősök kezébe adtak, s eltérnek markolatjukban is a szomszéd német bronzkori kardoktól.

Mikor kezdődött hazánkban a bronzkor, azt meghatározni lehetetlen, sőt az sem bizonyos, mikor végződött s a vaskorba ment át. A történelmi kor, mely csaknem mindenütt a vaskor kezdetével azonos, nálunk, a mint tudva van, Augustus idejére esik, midőn Tibér Bathót, a panonni fejedelmet, nyolcz évi háború után legyőzi, elfogja s Rómába viszi s a Dunántúlt római tartományyá teszi. Mellékesen megemlíthetjük itt, hogy a legjelesebb Cameo Augustus idejéből való, a híres bécsi »gemma Augustalis«, Tibér panonni diadalára vonatkozik, s hogy az alsótéren látható két fogoly egyike Bathót ábrázolja. A vaskor kezdete azonban hazánkban valószínűleg háromszáz évvel régibb, mert a Duna mentében sokszor ásatnak ki ezüst érmek, melyek kétségtelenül Fülöp macedoni király tetradrachmáinak barbár utánzásai s a sze-

rint idejéből valók, tanni a görög civilizációval folytatott érintkezésnek. Tudjuk továbbá, hogy Nagy Sándor birodalma egész a Dunáig terjedett, a kereskedés bizonyosan összehozta az alsó Duna két partjának lakóit, s a civilizációt bevitte az ország belsejébe. Igy Nögrád vármegyében is találtak barbár ezüst érmeket, melyeknek súlya eltér a római pénz súlyától s a göröghöz közelit, tehát a római foglalást megelőzi, a pénzverés pedig a civilizáció egy oly fokát tanúsítja, mely a vaskort soha meg nem előzheti, s ismeretségre mutat a culturépekkal. Nem is említjük, hogy Erdélyben a mult században nagy mennyiségű pénzek Lysimachus királytól; tavál szintén nagy mennyiségű ezüst tetradrachmák Thasos sziget veretével ásatnak ki, mind a két lelet bizonyítja a kereskedés és közlekedés élénkségét Görögország és hazánk közt, mely bizonyosan a vaseszközök használatát előbb idézte elő, mint az ezüst pénz értékének ismeretét.

Róma uralmának a népvándorlás vetett véget Magyarországon, midőn hazánk azon nagy országúttá vált, melyen a barbárok hol keletről hol északnyugotról vonultak keresztül a déli államok megtámadására. Ezek közül legnevezetesebbek voltak a Góthok, Herulok, Gepidák, Hunok, Longobardok s Avarok, kik itt vándorlásaik közben egy ideig megpihentek, de államot csak a Hunok és Avarok alapítottak, hazájoknak csak ők tekintették a közép Duna völgyét. A Hunok nagyobb nevet hagytak ugyan a történelemben, de uralkozásuk ideje rövidebb volt mint az avaroké, kik legalább harmadfél száz évig birták hazánkat s reánk nézve annál érdekesebbek, minthogy Nagy-Károly által legyőzettek ugyan, de soha ki nem pusztítottak sem ki nem szorítottak az országból. Ismeretes, hogy Károly hadai csak a Dunántúli részeket rabolták ki és zsákmánnyal terhelve tértek vissza; az Avarok e szerint, habár mint legyőzött s megtört nép, tovább is lakhatták hazánkat, egyesülhettek a csak két generációval később érkező Árpád hadaival, ambar krónikáink erről hallgatnak. Bármí lett legyen végleges sorsuk, annyi bizonyos, hogy uralkozásuk sokkal hosszabb volt, mint mind azon népeké, kik őket a rómaiak óta megelőzték; nem fogunk tehát hibázni ha állítjuk, hogy ezen emlékeknek nem csakély

része, melyek mint a népvándorlás tanúi hazánkban találhatnának, az Avarok idejéből származik. Minthogy azonban ezen nép culturájának fokáról alig tudunk valamit, s a korukbeli írókban nem találunk semmit, mi fegyvereik, öltözetük s ékszereik jellegét ismertetné, szembeötlő mily nagy figyelmet érdemelnek azon leletek, melyekkel együtt pénz is találtatott, mert ez mégis képes a kort némileg meghatározni, melybe a lelt tárgyak tartoznak. Abszolút bizonyosságot az így talált érmek sem adnak ugyan, mert történetet, sőt történet is, hogy sokkal régibb érmek újabb kincsek közt találhatnának, ha azonban rokonjellegű tárgyaknál, több helyütt, ugyanazon korból fordulnak elő a régi pénzek, akkor a legszigorúbb kritika sem kárhoztathatja azon következtetést, hogy az ily tárgyak körülbelől azon korból valók mint az érmek; s ha azután hasonló tárgyak találtattak érmek nélkül is, a styl azonossága elégséges arra, hogy ezeket is ugyanazon korba sorozzuk be.

Ezekből világos a leletek nevezetessége, melyeknél érmek is találhatnának, mint kiindulási pontok culturtörténelmi vizsgálódásainknál, s útmutatók kutatásainknál. Az ily nagyobb leletek, hol ékszerek s érmek együtt találtattak, fájdalom, nálunk ritkák. Muzeumunkban csak a következő hat van elégségesen bebizonyítva:

1. Az osztropataikai, Herennia Etruscilla aranyával 249-ből.
2. A kunágotai (I. Justinian aranyával, a nagy császár 527-től 563-ig uralkodott).
3. A szentendrei, melylyel két arany érem találtatott, az egyik I. Justinusé (518—527), a másik Phocasé (602—610).
4. Az ozorai, Constantinus Pogonatus aranyával (668).
5. A verebi, Berengarius olasz király ezüst denáraival a X. század végéről a brentai csata idejéből.
6. A galgóczyi, egy keleti kalif ezüst pénzével szintén a X-ik századból.

A hat érmes lelet közül tehát kettő magyar, a vezérek korából, három azon korból való, midőn az Avarok birták hazánkat, csak egy közülök mutat névtelen barbárokra, s ezzel nem foglalkozunk ez alkalommal; figyelmünket inkább

azokra fordítjuk, melyek Justinian korától kezdve a VII. század végéig terjednek, tehát az Avar időkbeli valók. Ezzel nem akarjuk még egyelőre azt is állítani, hogy ezek mind az Avarok készítményei, mert kincseik nagy részben rablott kincsek lehettek, melyek máshol készültek. Az osztropataikai első leletnél például, mely a múlt század végén a bécsi régiségtárba vándorolt, egy ezüst csésze találtatott, mely legalább is Augustus idejére vihető vissza, s egy római arany kapocs (fibula) a III. századból e latin felirással, »Utere felix«. — Barbár eredetre csak azon emlékek utalnak, melyeken látszik, hogy a régibb művészi tárgy értelmetlenül más czélra alakítottatott át, vagy melyeken a nemes anyag, különösen az arany, tömör és súlyos alakba öntetett, mert a mívelt világ embere, ki a nemes érzeket munkával szerzi, jól szokott gazdálkodni a becses anyaggal s csak finomabb munkákra használja; a barbár ellenben, ki az aranyat ellenségétől rabolta el vagy serezul nyerte, nem érti művészi becsét s azt minél tömörebb alakban használja ékszerül s viseli testén, sátrában nem lévén szekrény, melyben elrejtse, testén megvédi. Barbárműnek mondhatjuk végre azon emlékeket, melyeken a disztimények motivuma egészen eltér a culturnemzetek által használt motivumoktól s hol a munka durvasága mutatja, hogy a munkás nem igen ismerte mestersége traditióit.

Azon három érmes lelet közül, mely az Avar időkbe esik, első tekintetre is legrégibbnek mondanók a kunágotait, ha nem találtatott volna is ezzel Justinian aranya, mely könnyen egy későbbi kincshez is juthatott, mert Justin és Justinian uralkodása a keleti császárság boldogabb korszakát képezi, félszázadot tölt be, melyben a kincstár szükségét nem szenvedett, a seregek győzelmeket arattak, a tudomány s művészet virágzott. Sokkal több arany veretett e császárok, mint a rövid uralkodású és sok bajjal küzdő utódjaik alatt. Justinian aranyai még soká maradtak forgalomban halála után, s ha valamely kincscsel találhatnának, csak annyit bizonyítanak, hogy a kincs elrejtése nem előzi meg e császár korát.

Nem lehet feladatomban, mely egy felolvasás keretén túl is terjedne, hogy ezen leleteket részletesen leírjam, ez külön monographiának lehet csak tárgya, mert maga az ozora;

lelet közel száz darabból áll, elég itt mindegyiknél a főtárgyakat röviden jellegeznünk. — A kunágotamál találunk kétségtelen byzanci műemlékeket, keskeny, hosszú, vékony arany lemezeket decoratív használatra, melyek ugyanazon technikával készültek mint az osztropataikai kincs egy része; az alakok t. i. bélyeggel be vannak verve az arany lemezbe. A motívum a felső sorban halászat, az alsóban vadászat; egy ágaskodó oroszlán s egy térden álló vadász, ki a vadat lándzsájával fogja fel, stilizált csoportozatot képeznek, mely a lemezek egész hosszában folytonosan ismételtetik. Hasonló technikával készültek Bacchikus jelenetek kerék lemezen, melyek magyarázó köriratokkal vannak ellátva; még jól olvasható egy női alak mellett *XAPIC* s egy férfialak felett *AIION* (*YCOC*). Ezen lemezt azonban a barbár szétvágta, tekintet nélkül ez alakokra, s készített belőle két háromoromú boglárt, s három lyukat furt mindegyikébe s oda illesztett három zöld üveg gyöngyöt. Itt kétségtelen a barbár kéz. Ugyanerre mutat több egymáshoz hasonló hüvelyforma arany darab, egyszerű diszitménnyel, minőt byzanci munkán nem ismerünk, továbbá számos ezüst boglár, melyek motívuma négy gomb háromszögben s alattok rojt. Ezen boglárok voltaképen rézből készültek s vastag ezüst lemezzel borítvák (plattirt) s ha az arany darabokat szorgalmasan vizsgáljuk, az találjuk hogy ezek is eredetileg rézzel voltak béleelve, melyet azonban a zöld rozsdá annyira megemésztett, hogy csak itt-ott mutatkozik a réz nyoma. Egy keresztforma ezüsttel borított boglár felvilágítást ad ezen ékszerek használatáról, mert hátul megmaradt még rajta a régi szíj, melynek diszitménnyel szolgált; e szerint ezen ezüst s arany ékszerek, a szíjak s különösen a szíj végek diszesítésére használtattak, s a szíjhoz azon szegek által voltak hozzá csavarva, melyek hátról hozzájuk vannak forrasztva. Érdekes továbbá a kunágotai leletnél több nemtelenebb keverékű ezüst edény s néhány karperecz, melynek egyike mind két végén tölesér alakú.

Épen ily tölesér alakú két karperecz találtatott a szent-endrei leletnél is, mely általok a kunágotaiával rokonságba jő. Ezen leletet, melylyel Justin és Phocas arany érmei találtattak, jellegez két arany durva fülbevaló, háromszögű gúla alakú, arany gyöngyökből összerakva. Ily fülbevalók

többször találtattak hazánkban, a Muzeum a szent-endreinekivül még négyet bir, birja ezeken felül még e durvább munkájú ékszer finom filigrános byzanci előképét is, más részről pedig tudjuk, hogy hasonló alakú fülbevalók a mai napig is készülnek Olaszországban. Az ékszer motívuma tisztán byzanci, de durva részletei s nagysága a szent-endrei érmei tanúsága következtében egyenesen az Avarok idejébe tartozik. Rokon izlésű arany hajtúk, sokszor durva filigránnal diszitve, e fülbevalók sztylájában dolgozvak, és szintén ezen korba valók.

A szent-endrei lelet legnagyobb nevezetessége azonban a két kengyelvas, mely az arany fülbevalókkal találtatott, s mely e szerint a VI, vagy VII. századig viendő vissza. A görögök és rómaiak nem ismerték a kengyelvasat, a stapes egy keresztfa volt a lándzsa végén, melyre a lovas rálépett, hogy magát könnyebben a lóra vethesse. De kengyelvas nélkül lehetetlen lévén a zárt lovas oszlopok rohama, a classikus időkben a lovasság harcokat soha nem döntött. A kengyelvas és a patkó megváltoztatták a régi takticát, s hadviselést, a puskapor feltalálásáig a lovasság döntötte el leggyakrabban a csaták sorsát s még sincs tudva, mely időben történt ezen nevezetes találmány. A római emlékeken s írásokban nyoma nincs, még a Sassanid domborműveken a régi Ktesiphonban, melyeket Ker. Porter munkájából ismerünk, kengyelvasat nem látunk, a szent-endrei eddig a legrégibb. Mellekesen megjegyzem itt, hogy a verebi leletnél, mely árpádkori magyar, a vezérek korából, Berengarius érmeivel szintén találtatott kengyelvas, mely a szent-endreinekelfedezése előtt a legrégibb volt, melyet ismertünk.

Az ozorai kincs Constantin Pogonatus érmével szorosán összefügg a kunágotaiával, egy részről nemtelenebb keverékű ezüst edények, más részről azon számos arany szíjvégek által, melyek egészen a kunágotaiakhoz hasonlítanak, mind a mellett, hogy egy egész századdal későbbiek. Ezek mellett e gazdag lelet több ékszert tartalmaz, mely egy külön technikával ismertet meg bennünket: ezek arany boglárok, gyűrűk, hajtúk, csatok, melyeken arany rekeszekbe be vannak csiszolva hol gránátok, hol sötét veres üveg darabok. Az üveg darabok igen sokszor kiestek az arany rekeszből, néha benmaradtak.

Ezen ékszereken a gránátot az által lehet megkülönböztetni az üvegtől, hogy a kő mindig egy kis domborúsággal, az üveg egyenesen van csiszolva. Ily technikával készült a gazdag bakodi kincs, melynél a nyaklánczon mind gránátok; mind üvegdarabok láthatók. Byzanczban nem ismerjük e technikát, mely azonban nem különlegessége hazánknak, hanem egész nyugoti Európában is elterjedt, s a népvándorlás korának második felét jellegzi. A francziák mérovingi stílusnak nevezik, mert Chilperik királyuk sírjában találtak ilyen mű ékszereket, különösen méheket, minél fogva a méh a frank királyi jelképnek tartatott. Hasonló, de nem azonos stílust találunk Németországban különösen ezüst fibulákon, nálunk mind az arany boglárokat, sőt a csömöri leletnél ugyan oly méheket is, mint a Chilperik sírjában, mind pedig a nagy ezüst díszfibulákat. A legnagyobb lelet azonban, valóságos királyi kincs, a Petrossai Rumániában, mely díszedényeket mutat aranyból, üveggel s gránáttal; ilyen végre Theodolinda longobard királyné kincse Monzában, mely szintén a VI. században készült. — Ezen technikát e szerint semmi nemzetiséggel nem lehet kizárólagosan összekötni; az atlanti tengertől elterjedt az a feketéig, s nem tudjuk hol eredett, de mindenestre csak a frank longobard s avar korban, mely összeesik. NagyKároly alatt már új formák s új stílus merül fel.

Ezeknél, miket említettem, több biztos emléket nem ismerünk az avar időkből. Találtnak azonban hazánkban számos helyeken bronz szíjvégek, némelyek áttört domború díszítményekkel, többnyire stílizált állatok alakjaival, míg az arany szíjvégeken eddig állatalakot nem találtunk. Valószínűleg ezek is az avar időkbe sorozhatók. Biztosan azonban korukról még sem mondhatunk, be kell várnunk valamely újabb leletet, melynél akár érem, akár az arany ékszerek stílusát megalapítja ezen nagyszámú bronztárgyak korát, jelenleg csak azt állíthatjuk, hogy a népvándorlás korának oly szakából erednek, midőn a római művészet hagyományai tökéletesen megszűntek, mi az avar időkre mutat.

A szellemű Schlegel Fridrik megjegyzi egyszer, hogy a tudós valamely eltűnt nemzetnek egyetlen fennmaradt emlékéből is biztos ítéletet hozhat, civilizációjának fokáról; kísértsük tehát meg az avar-korból fennmaradt kevés emlékek

nyomán hazánk ezen régi lakóinak kulturafokát meghatározni. A szent-endrei sír kengyelvasa mutatja, hogy egy lovas nemzetről van szó, melynél a ló tulajdonosát még a sírba is követi, a mint a régi magyaroknál is, az Anonymus tanúsága szerint, Thonuzóba, midőn nem akar megtérni a kereszténységre, lovastul temetteti el magát ősi szokás szerint. Még nevezetesebb, hogy ezen kengyelvas a legrégebb, mely eddig ismeretes, s ez megfejt az Avarok hadi szerencsésjét, kiknek lovas csapatai rémülésbe hozták a gazdag, népes várakkal s városokkal bővelkedő keleti császárságot. Ha az Avarok csakugyan az elsők, kik a kengyelvas használatát Európába behozták, akkor ők lettek a nagy újítók a hadviselésben, s velük kezdődik a középkor, melynél a csaták sorsa, eltérőleg a görög és római taktikától, a lovasság által döntetik el. Ez lényegében lovagkor s eltart mindaddig, míg a löpor, s különösen a puska s ennél ismét a puskaágy, mely által kezelhetővé lesz, fel nem találtatnak. A kengyelvas és patkó vezeti be a lovagkort, a puskaágy és szurony az újat.

A lovagkor mindig s mindenütt rablókor, a főlény, melylyel a lovas a gyalog felett bír, s mely csak a puska s szurony által szüntettetik meg, természetesen fel is használtatott, s így a logika törvényei is megmondanak nekünk, ha a történetírók hallgatnának, hogy az Avarok rablók voltak. Bizonyítják ezt azon arany ékszerek is, melyek az avar sírokban találtnak, s ezek az avarok fényűzését is mutatják, mint kik öltözetökre sem fukarkodtak kincseiket tüzni, hogy lássa mindenki gazdagságukat. Ezen fényűzés továbbá nem tisztán barbár, sírjaikban eddig nem találtattak azon tömör nehéz arany karpereczek, melyek hazánkban több más leleteknél elé fordultak. Náluk az arany és ezüst csak felületes, rézzel s bronzal van kibélelve; díszedényeik sincsenek tiszta ezüsből készítve, hanem az úgynevezett potinból, melyet a jelenkor Chinaezüstjéhez lehet hasonlítani, nemtelembb fémkeverék, mely ezüstnek adja ki magát. Mind ez már civilizációra mutat, de hanyatló civilizációra, olyanra minőt a hanyatló byzanci császárságtól lehetett kölcsönözni. De ettől is csak a fényűzésre szolgáló mesterségeket kölcsönözték, kulturájok s államiságok érzete annyira nem emelkedett, hogy pénzt vertek volna, ők kizárólag byzanci pénzzel

éltek, holott több századdal előttök a Duna mentében lakó barbár népek hazánkban már vertek pénzt, a mint ezt a Celta nevű Ajuntamarus, Biatic, Nonnos e történelmileg ismeretlen királyok pénzeiből tudjuk, ismeretes t. i. hogy ezek a macedoniai királyi pénzeket utánozzák.

Az avaroknál tehát virágzott a kovács- és ötvös ipar, ezekhez adhatjuk még a szijgyártó és szabó mesterséget, de mind ezek nem gyakoroltattak foglyok s byzantínusok által, mert e művek-nem mutatnak mindig byzancezi mintákra s motívumokra, mind a mellett, hogy külön sztil nem fejlődött ki köztök; byzancezi ékszerek utánoztattak ugyan sokszor, de sokkal durvább modorban mint minők az eredetiek, a legszebb ékszerek pedig azok, melyeknek sztilja más barbár nemzetnél vette eredetét, hol arany vagy ezüstrekeszben gránátok vagy vörös üvegdarabok illesztettek be.

Egészben véve tehát az Avarok civilizációjára igen alacsony turáni fokot állt, a mi ismét egészen természetes, mert ők sem keveredtek össze a szomszéd legyőzött népekkel, s a köztök lakó arya fajtá alattvalóikkal, a tapasztalás pedig bizonyítja, hogy a turáni népek csak akkor emelkednek magasabb álláspontra, ha el nem szigetelik magokat az idegen, jelesen az arya befolyásoktól. Szent István királyunk nem csekély dicsősége az előrelátás, melylyel ezen elvet felismerte, s az olaszok s németek bevándorlását előmozdította, mi által a magyar vér folytonosan felrisszítottatott adoptio s bevándorlás által oly annyira, hogy nemzetünkben a nyelven kívül alig maradt meg turáni jelleg. Reánk tehát késő utódokra egy egészen másféle kötelesség nehezedik, tudniillik örködni nehogy az idegen befolyások hullámai nemzeti tulajdonunkat, nyelvünk tisztaságát elsodorják, nehogy a civilizatio áldását nemzetiségünk felolvadásának árán vásároljuk meg. Az elidegenülés ellen viseit harcban a Magyar Akadémiának jutott az előrs szerepe, ennek eddig emberül megfelelt, s nem kételkedem, hogy ezentúl is szakadatlanul meg fog felelni.

FELSŐBÜKI

NAGY PÁL

EMLÉKEZETE.

TÓTH LŐRINCZ

R. TAGTÓL.

(Olvastatott a M. T. Akadémia 1874. január 26-iki ülésén.)

BUDAPEST,

AZ EGGENBERGER-FÉLE AKAD. KÖNYVKEZELÉSÉNEK KIADÁSA.

(Hoffmann és Molnár.)

1874.